

REFAH DEVLETİNİN KURUCU BELGELERİNDE KADININ ADI YOK:*

BEVERIDGE RAPORU’NUN CİNSİYETÇİ KARAKTERİ

Ayten DAVUTOĞLU
Yıldız Teknik Üniversitesi

Özet: Feminist perspektiften refah devletinin tarihsel gelişimi yalnızca sosyal adalet ve tam istihdam anlatısından ibaret değildir ve refah devletinin toplumsal cinsiyet temelli feminist eleştirisi, politik kültürünü oluşturan kurucu belgelerin cinsiyet analizini de içermelidir. Bu analiz refah devletinin inşa edildiği tarihsel bağlamını anlamak bakımından önemlidir. Refah devletinin ortaya çıkışı mevcut toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini nasıl etkilemiştir sorusuna yanıt verebilmek için kurucu belgelerde cinsiyet ilişkilerine dair varsayımların neler olduğuna odaklanmak gerekir; çünkü bu varsayımlar refah kurumlarına içkindir ve cinsiyet eşitsizliklerini (yeniden) üretirler. Üstelik daha sonraki dönem cinsiyet ilişkilerine dair yaklaşımları büyük oranda belirleyen de bu tarihi belgelerdir. Bu tebliğ, refah devletinin kuruluş felsefesinin yansıdığı belgelerin en önemlilerinden biri olan *Beveridge Raporu*’nun; ücretli işte çalışan erkek vatandaşı özneleştiren, geleneksel cinsiyete dayalı işbölümünü esas alan, yeniden üretim alanını dışlayan, ailemerkezci karakteri nedeniyle patriarkal bir sosyal politika manifestosu olduğu iddiasındadır ve bu iddia refah devletinin erkek merkezli kurumsallaştığına dair feminist tez çerçevesinden gerekçeleriyle ortaya konulacaktır.

145

Anahtar Kelimeler: Refah Devleti, Toplumsal Cinsiyet, Kurucu Belgeler, Beveridge Raporu.

The Woman Does Not Have a Name on the Foundation Documents of the Welfare State: Gender-biased Character of the Beveridge Report

Abstract: From a feminist perspective, evolution of the welfare state is not only about social justice and full employment so its scrutiny should also include gender analysis of foundation documents that determine political culture of the welfare state. This analysis is significant in understanding the welfare state in its historical context. In order to answer how emergence of welfare state had an impact on gender inequalities already existed, we should focus on theoretical suppositions of foundation documents because these suppositions are immanent in welfare institutions thus they reproduce gender inequalities. Moreover it is these documents that are influential in determining the forthcoming gender relations in the welfare state. This study claims that since Beveridge Report, being the blueprint foundation document of the welfare state, with its familialistic character subjectified man with paid work, accepted gender division of labour as the norm, excluded reproduction, patriarchy manifested itself in it. The thesis of this paper will be explained and justified within the framework of feminist social policy that has always criticized welfare state as an institutionally male bias model.

Key Words: Welfare State, Gender, Foundation Documents, Beveridge Report.

* Tebliğ başlığında, Duygu Asena’nın hatırasına saygıyla, *Kadının Adı Yok* kitabına atıf yapılmıştır.

GİRİŞ

146 Refah devleti 1930'lar ve 1960'lar arasında ortaya çıkan özgül tarihsel bir yapıdır (Andersen, 2010: 35). Bu yapı, kapitalizmin Fordist üretim biçiminin yarattığı teknolojik ve örgütsel düzenlemeleri sonucu ortaya çıkmış bir devlet örgütlenmesi biçimidir. Sosyal bilimler arasında oldukça popüler bir çalışma alanı konusu olarak, refah devletinin gelişimi başta olmak üzere, farklı refah tipolojileri ve refah kurumları dâhil, refah devleti önemli oranda teorik birikim yaşanan alanlardan biri haline gelmiştir. Özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrası bir çalışma alanı olarak refah devleti, bir yandan somut olarak sosyal refah sağlayan kurumları çalışmak anlamına gelirken, diğer yandan da kapitalist toplumların tarihindeki bu yeni olguyu anlama çabası olarak görülebilir. Bu yönüyle bakıldığında vatandaşları için temel düzeyde refahı garanti etmek üzere sorumluluk alan refah devletinin bizzat kendisi hem dar hem de geniş anlamıyla pek çok açıdan tartışılmıştır. Dar anlamdaki araştırmalar gelir transferleri, sosyal hizmetler ve barınma sorununu araştırırken; geniş anlamdaki araştırmalar ise politik ekonominin çerçevesini çizdiği, devletin ekonomiyi örgütleme gücü ve rolünün tartışıldığı bir bakış açısıyla konuyu ele almıştır. Bu çerçevede refah devleti iktidar, güç ilişkileri ve kapitalist sınırlılıklar açısından da incelenmiştir (Rodger ve Camping, 2000: 14). Ancak refah devleti çalışmalarında refah devletinin piyasa ya da ekonomi ile olan tüm kesişim alanları masaya yatırılırken, aile kurumu refah çalışmalarında hiçbir dönem yeterince incelenmiş değildir. Hâlbuki aile sosyal riskleri bertaraf ederek refahın üretiminde piyasanın yanı sıra en önemli kurumlardan birisidir (Lewis vd., 2000). Ailenin refah devleti araştırmalarında yeterince yer almamış olmasının en önemli nedenlerinden biri, sanayileşme sonrası yapısal yaklaşım ve analizin sosyal politika yazınına egemen olmasıdır. Yapısal analizler toplumsal alanları tanımlarken, ailenin üretici rolünün sona erdiği ve ailenin tüm işlevinin yeniden üretim alanıyla sınırlı kaldığı tezini öne sürmüşler ve bu tezi büyük oranda kabul ettirmişlerdir (Andersen, 2010: 38). Bu ekonomi politik yaklaşımın egemen olmasıyla birlikte; ailenin nasıl ve hangi yollarla refah üreten bir kurum olduğu, aile üyelerinin arasında yaşanan eşitsiz ve asimetrik güç dengesinin, aile içinde refahın dağılımına nasıl yansdığı gibi sorular refah devleti çalışmalarında analiz dışı bırakılmıştır. Özetle, refah devleti çalışmalarında aile içi iktidar ilişkileri ile refah arasındaki bağlantı derinlemesine inceleme konusu yapılmamıştır. Bu aynı zamanda refah devletinin toplumsal cinsiyet boyutunun da ihmal edilmesi demektir. Oysa refah devleti sosyal politikaları aracılığı ile toplumsal cinsiyet ilişkilerini kurar, düzenler, yeniden üretir ve dönüştürür. Bu nedenle kadın vatandaşların refah devleti ve refah devletinin kadınlarla kurduğu ilişkileri cinsiyet perspektifinden sorgulamadan, refah devletinin toplumsal cinsiyet ilişkileri boyutunu çözümlenmek mümkün değildir. Bu karşılıklı bir ilişkidir. Devlet çoğu zaman kadın ve erkek vatandaşları arasında farklılık kurar; kadın ve erkek vatandaşları ile kurduğu ilişkiler eşitlikçi biçim ve içerikte değildir. Bu durum refah rejimlerinin cinsiyetçi niteliğinden kaynaklanır. Feminist teorisyenler refah rejimlerine içkin bu cinsiyet hiyerarşisini tarihsel ve kurumsal bir bakış açısıyla tartışmaya açmışlardır. Bilhassa 1960'lı yılların sonu, feminist ideolojinin yurttaşlık kavramının kurumsal bir cinsiyet hiyerarşisi ürettiği ve kurumsal olarak kadınların marjinalleştirilmesine neden olduğu tezinin çok güçlü bir biçimde ortaya koydukları döneme denk gelmektedir. Bu teze göre ana akım sosyal politika yazınının cinsiyetçi süreçler ya da çıktılara ilişkin herhangi bir vurgusu yoktur. Gerçekten de ikinci dalga feminizmin yükseldiği yıllara dek, yurttaşlık ve cinsiyet bağlantısını kuran ve cinsiyet gören bir sosyal politika yaklaşımı olduğundan söz etmek zordur. 1970 ve 1980'lere gelindiğinde ise sosyal politikanın feminist eleştirisinin çok yoğunlaştığını görüyoruz. O yıllardan itibaren, Sylvia Law, Mary Dale, Jane Lewis, Mimi Abromowitz, Linda Gordon, Gillian Pascall gibi isimler sosyal politika disiplininin kadın deneyimlerini nasıl marjinalize ya da ihmal ettiğini gözler önüne seren eserleriyle eleştiri oklarını doğrudan alana yöneltmişlerdir (Coffey, 2004). Bu isimler öncelikle sosyal politika disiplininin cinsiyete duyarsız olduğu eleştirisini geliştirmişlerdir. Özellikle de alanın öncü isimlerinin eserlerini inceleyerek bir içerik analizine tabi tutan feminist eleştirel bakış sosyal politikanın cinsiyet körü olduğunu ortaya koymuştur. Özellikle ikinci dalga feminizmin kadınların ezilmelerinin yapısal nedenlerini belirlemek için

maddeci bir sorgulama yapmaya yönelmesiyle birlikte, kadın işçi ile erkek patron arasındaki ezen ezilen hiyerarşisinin yanı sıra, kadını evde erkeğin işçisi haline getiren yapının ve toplumsal ilişkilerin ortaya konmasının önemi vurgulanmaya başlanmıştır. Aslında tam da bu nedenle ikinci dalga feminizm, kadınların konumlarını sorgulamak üzere eleştirel analizlerini kapitalizme özgü ilişkiler bağlamında temellendirmiştir (Fraser, 2013: 73). Denilebilir ki ikinci dalga feminizm devlet eliyle kapitalizm eleştirisidir. Bundan Fraser'ın kastı ikinci dalga feminizmin İkinci Dünya Savaşı sonrası kurulan Keynesyen refah devletinin eleştirisi olduğudur. Bu esas olarak maddeci bir sorgulayıdır. Ancak elbette kültürel ve siyasal boyutları da olan geniş çaplı bir eleştiridir. Bu eleştirinin ana hatlarına değinmeden önce refah devletinin politik kültürünü oluşturan dört temel özelliğe dikkat çekmek gerekir: Ekonomizm, Erkek-merkezcilik, Teknokratik Devletçilik ve Vestfalyanizm. Bu özellikler kısaca aşağıdaki gibi açıklanabilir.

Ekonomizm: Refah devletinin siyasal meşruiyetini sağlayan unsur, refahı tabana yayma, toplumsal eşitlik sağlama ve sınıflar arası dayanışma sağlama (çatışmayı önleme) iddiasında olmasıdır. Ancak toplumsal eşitsizlik tanımının sadece sınıflar arası iktisadi bölüşüm sorunu olarak açıklanması, eşitsizliğin diğer boyutlarının ihmal edilmesine neden olur.

Erkek-merkezcilik: Refah devleti aile ve çalışmayı erkek-merkezli olarak kuramsallaştırır. Böylece toplumsal cinsiyeti siyasal çatışma alanından uzaklaştırır.

Teknokratik Devletçilik: Refah devleti sosyal politikaları, profesyoneller tarafından tasarlanan ve bürokratlar tarafından uygulanan ve müşteri-devlet ilişkisi çerçevesinde teknik meseleler olarak ele alır. Toplumsal sorunların çözümünün yukarıdan aşağıya bir tasarımla aşılması yaklaşımı vatandaşları pasif alıcılar konumuna indirger.

Vestfalyanizm: Refah devleti ulus temelli bir oluşumdur (Fraser, 2013).

Feminist sosyal politikanın bu eleştirileri ile refah devleti hem özel ve hem de kamusal alandaki cinsiyete ilişkin eşitsizlikleri görmezden gelmekle suçlanmış ve tam saha baskı ile karşı karşıya kalmıştır. Bu baskının bir uzantısı olarak refah devletinin kurucu belgelerine dair eleştiriler de yapılmıştır. Hiç kuşkusuz bu bağlamda refah devletinin kuruluş manifestosu olan Beveridge Raporu da mutlaka feminist eleştirel analize tabi tutulmalıdır. Bu eleştiri aynı zamanda refah devletinin erkek-merkezli inşasının eleştirisidir.

Refah devletinin ortaya çıkışı mevcut sınıf ve toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini nasıl etkilemiştir sorusuna odaklanmak, bugünkü kadın dostu refah devleti yaratma mücadelesinin geçirdiği aşamaları anlamak için önemlidir. İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde kadınların ev içi ücretsiz bakım rolleri ve erkeğe bağımlılıklarına dair fikirlerin refah devletinin yapısına nasıl entegre olduğuna yani harcın nasıl karıldığına bakmak gerekir. Burada refah devleti ve toplumsal cinsiyet ile ilişkili olarak asıl tartışılması gereken öncelikli olgu, gerek Bismarck modelinde gerekse *Beveridge Raporu'*nda -aralarındaki farklılıklar soyutlanarak-sözü edilen rasyonel, erkek, ücretli işte çalışan erkek ve hanehalkı reisini esas alan varsayımların cinsiyetçi olduğudur. Ayrıca bu varsayımların refah kurumlarına içkin olması nedeniyle farklılık ve eşitsizlikler üretmeleridir. Bu eşitsizlikler somut olarak refah devletinin esasını oluşturan sosyal güvenlik ve bakım politikalarına yansımıştır.

BEDEVERIDGE RAPORU VE TOPLUMSAL CİNSİYET

Refah devletinin kurumsallaşmasında Almanya'da 1883 yılında Bismarck tarafından getirilen sosyal sigorta sistemi tarihi bir dönüm noktasıdır. Bismarck modeli iş kazaları sonucu çalışamaz durumda kalan işçilerin korumasını kurumsallaştıran ilk sistemdir. Bu modelin en önemli özelliği, devletin ücretli işçileri koruma altına almasıdır (Rosanvallon, 2004:126). Bismarck modeli refahla ücretli iş arasındaki bağlantıyı kurumsallaştırmıştır (Özdemir, 2007). Bu model kadınlardan çok erkeklerin, işçilerden çok egemen sınıfın çıkarlarına hizmet eden paternalist sosyal politikanın ilk uygulamasıdır (Çelik, 2014: 18). Her ne kadar Bismarck modeli kadar katı ve kısıtlayıcı bir sosyal koruma öngörmemesiyle olumlu olsa ve sosyal sigortaların yerine yaygın bir sosyal koruma anlayışını içerse de, 1942 tarihli *Beveridge Raporu* (Beveridge, 1942) cinsiyete dayalı örgütlenme biçiminin somutlaştığı belgelerden biridir. Prim ödeyerek katkıda buldukları

sürece vatandaşların sosyal güvenlik şemsiyesi altında beşikten mezara dek korunmuş olmaları prensibine dayalı sosyal politikanın bu tarihi belgesi, daha sonraki dönem refah devleti ideolojisini şekillendirmiş olması nedeniyle cinsiyet perspektifinden değerlendirilmeye muhtaçtır.

William Beveridge tarafından 1942'de İkinci Dünya Savaşı koşulları Britanya'sında hazırlanan rapor *Beveridge Raporu* olarak bilinmektedir. Sosyal güvenliği, ulusal çapta yaygın sosyal politika anlayışının bir parçası olarak ele alan bu raporun etkileri yalnızca İngiltere ile sınırlı kalmamış ve evrensel bir boyut kazanmıştır. Yoksullukla mücadelenin bir aracı olarak sosyal politikaların merkezine sosyal güvenliği yerleştiren anlayışın bir ürünü olan bu belge, prim ödemeleri ve kişinin sorumluluğu esas olmak üzere tam çalışmayı hedefler (Talas, 1972: 542). Yani *Beveridge Raporu* çalışma merkezli bir toplumda işçi, işveren ve devletin katkıları ile herkesin sosyal güvenlik hakkı olması esasına dayalı bir sosyal politika öngörür. Rapor refah devletine vatandaşlarını kaza, hastalık, işsizlik, yaşlılık ve ölüm gibi gelir kaybı durumlarında korumasını güvence altına alma yükümlülüğü getirmektedir. Devletin görev tanımları arasına zorunlu ve kapsamlı sosyal güvenliği yerleştirmesi bakımından bu yeni bir devlet ve vatandaş ilişkisi yaklaşımıdır. Çünkü o tarihe kadar koordine edilmeyen, kapsamı kısıtlı sosyal mevzuatın (s. 541) yerini, devletin taraf olarak gerekli tedbirleri almakla yükümlü olduğu sosyal güvenlik ve sosyal politika anlayışı almaktadır. Refah devletinin kuruluş felsefesinin yansıdığı bu belge ile birlikte devlet, vatandaşlarının yoksulluk ve gelecek kaygısını sosyal politikalar aracılığı ile yeniden dağıtımını sağlayarak önlemek ve bu şekilde sosyal adaleti sağlamakla görevlidir. Bu bir kamu hizmetidir. Bu bakımdan bu belge o dönem refah devletinin kurumsal sosyal güvenlik ve sosyal politikalarının belirleyicisi konumundadır. Ne var ki refah devletinin sosyal adaleti sağlamasını bir kamu görevi olarak tarif ederek radikal bir sosyal politika önerisi getiren *Beveridge Raporu'nun öznesi, ücretli işte çalışan erkek vatandaştır*. Raporun onuncu sayfasında Beveridge'in vatandaşları kategorize ettiği bölüm bulunmaktadır (Beveridge, 1942).

Bu kategoriler şunlardır:

- İşçiler,
- İşverenler, her meslekten, müstakil işçiler dâhil, kazanç getiren bir işte çalışanlar,
- Çalışacak yaştaki ev kadınları,
- Çalışacak yaşta olup ta kazanç sağlayan bir iş yapmayanlar,
- Çocuklar ve
- Yaşlılar.

Görüldüğü gibi raporda ev kadınları ayrı bir kategori dâhilinde sınıflandırılmaktadır. Bu sınıflama çalışanlar dışında çalışacak yaşta olup evli olan kadınları kapsamaktadır. Ev kadını sınıfı ya da kategorisi yaratan *Beveridge Raporu* Talas'a göre "evli kadını sigortalıların hususi bir kategorisi olarak tasnif etmekte ve koca ile kadının bir **ekip** teşkil ettiklerini kabul eylemektedir" (Talas, 1953) akt. (Zırhlı, 2000: 51). Rapora atfen koca ile kadının ekip teşkil etmesi anlayışı aslında "tamamlayıcılık" olarak kavramsallaştırılan eril paradigmanın bir yansımasıdır. Bu paradigmaya göre her iki cins de birbirlerinin eksiklerini tamamlar ve her birinin farklı özellikleri kendi içinde değerlidir. Rousseau ve Kant gibi düşünürlerde de ifadesini bulan bu yaklaşım, geleneksel olarak kadına atfedilen fedakârlık, duygusallık, şefkat (tabi bunlarla birlikte bakım rolleri de vardır) bazı değerleri esas alarak, kadınların bu özellikleriyle norm kabul edilen erkeği tamamlaması gerektiğini ileri sürer (Berktay, 2010: 28). Bir başka deyişle eril tamamlayıcılık anlayışı, sonuçta erkeğin norm sayıldığı bir sosyal düzende kadının öteki olmasına ve sonrasında da ikincilleştirilmesine neden olur.

Beveridge Raporu eril normu erkek olarak kurarken, evlilik birliği içinde kadına da tamamlayıcılık rolünü biçmiştir. Bu sınıflama içinde yer alan kadınların sosyal güvenlikleri çalışan eşleri tarafından sağlanacaktır. Erkeklerle çalışma ve evi geçindirme yükümlülükleri tanımlanırken, kadınlar içinse sosyal güvenliğe erişimin tek yolu olarak heteroseksüel evlilik kurumu belirlenmiştir. Bu bakımdan denilebilir ki savaş sonrası dönemde refah devletinin sosyal güvenlik politikalarının büyük oranda şekillenmesinde rolü olan *Beveridge Raporu ile birlikte cinsiyet farklılıkları sosyal politikaların sosyal güvenlik ayağına işlemiştir* (Pascall, 2012: 8). Bu anlayış refah

devleti yazınına hâkim olan anlayıştır. Refah devleti yazınında teori üretimi aşamasında dahi bireylerin eril normlar doğrultusunda hareket ettikleri varsayımı yapılmıştır (Robeyns, 2010). Bu eril varsayımlar uzun bir süre vatandaşların özgürce istihdam edildiğini, edilebilir olduğunu ya da edilmeye istekli olduğunu hesaba katmış ancak; kadınların istihdam edilmelerinin önündeki diğer engelleri sözelimi onların eşlerinin, babalarının yaşlılık ve bakıma muhtaçlık durumlarını ya da okul çağı öncesi çocuklarının bakım yükümlülüklerini dikkate almamıştır. Bu bakımdan ana-akım refah yazını cinsiyete dayalı işbölümünün kadın ve erkekler için ortaya çıkardığı farklı ve eşitsiz koşulları göz ardı etmiştir (Orloff, 2009).

Beveridge Raporu cinsiyete dayalı geleneksel işbölümünü esas alır. Bu işbölümünde kadınların bakım işini üstlenmek zorunda kalmalarının yarattığı eşitsizliklere bakıldığında ortaya çıkan tabloda ilk olarak ücretsiz bakım emeğinin tanınması sorunu göze çarpmaktadır. Bakım emeğinin “tanınma” sı bir statü eşitliği meselesidir. Bu aslında kadınların eş ya da babaları yani bir erkeğe bağımlı olmaksızın hayatlarını sürdürebilmelerinin önünde bakıma ilişkin rol ve yükümlülüklerden kaynaklanan engeller olduğunun ve bu rollerinin bir statü eşitliği sorunu yarattığı kabul edilmesi demektir. Oysa bakım emeğini ‘tanımama’ bağımlılığın kurumsallaşması ve her gün yeniden üretilerek sürdürülmesi anlamına gelir. Böylelikle *Beveridge Raporu’nda* ifadesini bulan refah devleti, bakım meselesini kadın ile özdeşleştirip biyolojik boyutla da ilişkilendirir ve cinsiyete dayalı işbölümü üzerinden tüm refah devleti kurumlarını kurgular. Halbuki bakım işi doğrudan bir hak sahipliği ve hak kullanımı sorunudur. Kadınlar, devletin bakım işini doğallaştırması, kadına ve dolayısıyla özel alana hapsedmesi sonucu çalışma hakkı başta olmak üzere pek çok hak kaybına uğramaktadırlar. Aslında bu hak kayıplarının neler olduğunu bakım veren vatandaşlar olarak kadınlar ile ücretli çalışan vatandaşlar olan erkekler arasında yapılacak bir karşılaştırma daha net biçimde ortaya koyacaktır. Bu karşılaştırma, kamusal alan, iş güvencesi, ücret, sendikal haklar, emeklilik hakkı, tazminat gibi sadece çalışma ilişkilerinin maddi terminolojisi ile yapıldığında görülecektir ki kadınlar görece olarak dezavantajlı konumdadırlar. Öte yandan prestij, sosyal statü ve iş doyumu gibi çalışma psikolojisi kavramları kullanılarak, aynı iş ve hizmetleri veren kadınlar ile ücretli işte çalışan erkeklerle yapılacak bir karşılaştırma, ücretli çalışan vatandaş olarak erkeğin kazanımlarının sosyo ekonomik statü olarak kadınlardan fazla olduğunu apaçık ortaya koyacaktır. Ne var ki devletin farklı cinsiyete sahip iki grup vatandaşı arasında somut veriler ile hak kullanımı karşılaştırması yapmak bile neredeyse mümkün görünmemektedir. Çünkü her şeyden önce bakım bir çalışma alanı olarak tanımlanmamaktadır; üstelik kadınların kendi evlerinde kendi çocukları ve yakınları olan yaşlı ve hasta kimselere verdikleri hizmet ve ev işleri olarak adlandırılan ve yeniden üretim alanına dâhil edilebilecek tüm faaliyetleri üretim eylemi kapsamında dahi değerlendirilmemektedir.

Beveridge Raporu aile-merkezcilik anlayışının da kuramsallaştırıldığı bir belgedir (Pascall, 1997). Bir başka deyişle bu rapor; refah rejimlerinin ücretli ve ücretsiz iş alanını birbirinden ayıran, kadınların ücretsiz alandaki işlerini doğallaştırarak kamusal alanın dışına çıkaran; marjinalleştirerek ve sosyal politikanın konusu olmaktan uzaklaştırarak, erkek egemen refah rejiminin “erkeğin evi geçindirdiği aile modeli” nin kurucu unsurudur. Aile-merkezci bu model tıpkı Raporda ifadesini bulduğu gibi, cinsiyete dayalı işbölümünü pekiştirerek erkeği üretim alanına ilişkin olarak, kadını ise yeniden üretim alanına ilişkin olarak tanımlamaktadır. Zaten değişen üretim ilişkilerinin toplumsal yaşamı alanlara ayırarak düzenlemesi sonucu, kadınlar ücretli işe erişimi olan erkeklere bağımlı hale gelmişlerdir. Hatta İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde kadınlar, erkeklerin “bağımsızlaşmaları”na katkıda bulunacak şekilde yeniden üretim alanına çekilmek durumunda kalmışlardır. Üstelik erkeklere olan bu bağımlılık kadınların refah devleti tarafından “kamusal bağımlılık” (public dependence) ilişkisi dışına çıkarılmalarına neden olmuştur. Rejimin ideolojisi hayat boyu tam zamanlı, formel işlerde çalışan erkeği norm kabul ettiği için kadınlar norm dışı olarak güvenlik sisteminin dışına itilmektedir (Shahra, 2011). Ancak sistemin onlar için önerisi/ lütfu kocaları ve/veya babaları üzerinden sosyal güvenliğin koruyucu şemsiyesi altına girebilme hakkıdır (Kılıç, 2010). Bu temel mantık üzerine inşa edilmiş olan sosyal güvenlik anlayışı, kadınların işgücüne katılımlarının önündeki engellerden birinin bakım

emeği olduğunu görmezden gelmektedir.

Erkeğin evi geçindirdiği aile modelinin refah rejimlerine norm kabul edilmesi, devletin kadınların bağımlı özel alandaki statülerini kamusal alanda bağımlı statülerine tercih ettiğinin bir göstergesidir (Fraser ve Gordon, 1994). Örneğin *Beveridge Raporu*'nun önerdiği gibi eşinin sosyal güvencesi üzerinden sağlık hizmetlerine erişim sağlayabilen kadın, refah devleti tarafından doğrudan bir bağımlılık ilişkisi içinde tanımlanmamakta; kamunun sosyal hizmet vermekle yükümlü olduğu gruplarla kurması gereken tarz ve içerikte bir ilişki- dâhilinde ele alınmamaktadır. Bu, devletin kadının erkeğe bağımlılığını meşrulaştırdığı örtülü bir durum yaratır. Böylelikle refah devleti aile içindeki bu cinsler arası bağımlılık ilişkisini, yalnızca özel alandaki bir bağımlılık ilişkisiymiş gibi kabul ederek, kadınlarla kurması gereken eşit ve kapsayıcı ilişkinin yükümlülüğünden sakınmış olmaktadır. Bunun bir sonucu olarak, bakım özel alanda gerçekleştiği için ve büyük oranda bakım verenler kadınlar olduğundan bakım emeği vatandaşlık haklarının konusu olmaktan dışlanmaktadır.

Refah rejimleri, devletin kaynaklarının kullanımıyla ilgili koşullarını belirler ve karşılıklı olarak devlet ile vatandaş arasındaki ekonomik, sosyal ve politik yükümlülükleri yani vatandaşlık haklarını da belirler (O'Connor ve Shaver, 1999). Dolayısıyla refah rejimi ile vatandaşlık haklarının eşit kullanımı arasında doğrudan bir ilişki vardır. Vatandaşlık hakları yalnızca kamusal alanın konusu haline getirildiğinde, özel alan yani yeniden üretim alanı vatandaşlık haklarına ilişkin tartışmaların dışında bırakılmaktadır (Pateman, 2000). Vatandaşlık haklarının yalnızca üretim alanıyla sınırlandırılması, devletin sosyal yönünün içeriği ve etkilerinin boyutuna dair tartışmalarda temel varsayım olarak, devletin toplumsal ilişkiler bakımından tarafsız olduğunun kabul edilmesi anlamına gelir. Oysa Orloff başta olmak üzere feminist sosyal politika teorisyenleri bu türden bir tarafsızlığa karşı çıkmaktadır (S.Orloff, 2008). Çünkü bu türden bir tarafsızlık cinsiyetsizliktir ve aslında cinsiyetsizlik eşitsizlik yaratır. Kadınlar bakımından ise refah devletinin cinsiyetsizliği dezavantajlı konumlarını pekiştiren ve yeniden üreten bir durum oluşturur. Hâlbuki sosyal devlet/ refah devleti tartışmaları üretim ve yeniden üretime için olan toplumsal cinsiyet farklılıklarını dikkate almak zorundadır.

1942 tarihli aynı raporun bir satırında Beveridge kadınlara ait rolleri şöyle tanımlamıştır: "Ev kadınları ırkın devamında önemli roller üstlenirler" (Beveridge, 1942). Buradan bakıldığında *kadınların annelik rolleri ve bakım emekleri yalnızca vatanseverlik, kültür ve İngiliz ulusunun yücelerek devam ettirilmesi çerçevesinde övgüye değer bulunmuştur*. Bu övgü bazı yazarlara göre hem ırkçı hem de maternalist bir ideolojinin yansımasıdır (Davin, 1978). Zaten Beveridge tüm kadınların evlenecekleri, evli kadınların da çalışmayarak ev kadını olmak isteyeceklerini varsaymıştır. Aslında Beveridge savaş sonrası kadınların ücretli işe geri dönmeyi isteyeceklerini pek hesaba katmamıştır. Bu nedenle kadınların doğurganlık ve anne olma niteliklerinin savaşla birlikte düşen doğum oranlarının artırılması ve nüfus artışının sağlanmasında ön plana çıkarıldığı görülmektedir (Paskalia, 2007). Bu, kadınların biyolojik farklılıklarının altını çizerek onları kadın=evli kadın=anne= vatandaş formülüne sıkıştırılmasıdır.

Bu rapor aynı zamanda rejimin ana eksenini oluşturan "normal" aile anlayışının ne olduğunu da ortaya koymaktadır. Yukarıda sözü edilen tam zamanlı çalışan erkek ve ona bağımlı ev kadını ve çocuklarından oluşan aile tanımının norm kabul edilmesi, bunun dışında kalan evli olmayan, heteroseksüel olmayan, yalnız yaşayan bireylerin norm dışı kalarak sosyal politikaların faydalanıcıları olmalarını engellemektedir (MeeSok Park, 2002). Üstelik tek tip üniter bir aile anlayışı, aile içindeki çıkar çatışmalarının üstünün örtüldüğü bir "norm aile" dayatması anlamına da gelmektedir. Aile ideolojisini benimseyen ve pekiştirmeyi hedefleyen refah rejimlerinde devlet "evi geçindiren erkek ve bakım işini üstlenen kadın"dan oluşan ideal aile fotoğrafı sunarak vatandaşları ile ilişkisini bu fotoğraf çerçevesinde şekillendirmektedir. Bu model çerçevesinde işleyen bir sistemde refah devleti, refahın yeniden dağıtımı, toplumsal cinsiyet ilişkilerini düzenleme, pekiştirme ya da dönüştürme işlevini gerçekleştirirken, söz konusu modeli tüm topluma dayatmış olur. Refah devleti bu dayatma gücünü bakım alanına ilişkin yasa koyucu olma rolünden alır. Ancak *Beveridge Raporu*'nda yer alan aile dayatması yeni değildir. Refah rejimlerinin aileyi nasıl

kavramsallaştırdığını anlamak üzere ideal aile tanımının tarihsel arka planına bakmak gerekir.

On dokuzuncu yüzyılın ilk yarısından itibaren orta sınıf aile yaşamı üretim süreçlerinden ayrılmaya başlamış ve reel ekonominin aile ekonomisinden ayrılması on dokuzuncu yüzyılda nüfus tanımındaki değişimlerle hız kazanmıştır. Bu yüzyılın sonlarından itibaren aileyi tanımlarken evlilik merkezi bir konuma doğru evrilmiş ve hanehalkı kavramının da nüfus tanımlarında yer almaya başlamasıyla, aile ekonomi politiğin belirleyici unsurlardan biri haline gelmiştir. Sözgelimi Britanya'da 1871 nüfus sayımına göre "doğal aile evlilikle kurulmuş karı ve kocadan ve çocuklardan oluşur" tanımı kabul edilmiştir. Aileye ilişkin bu tanımın yirminci yüzyılda da varlığını koruması bir anlamda ailenin ekonomi politikteki bu merkezi rolünün sürekliliği sağlanmasına hizmet etmiştir (Fink, 2010: 41). Evlilikle birbirine bağlı karı koca ve çocuklardan oluşan ailenin yasal olarak salt bu biçimiyle tanımlanması, onun bu haliyle meşruiyet kazanmasına neden olmuştur. Bu daha sonra Beveridge Raporu'nda ifadesini bulan refah devletinin ortaya çıkışında erkeğin tek gelir getiren aile reisi olduğu aile modelinin de baskın aile modeli olarak refah rejimlerinde yer almasını sağlayan süreçle de ilişkilidir. Refah devletinin bu türden ayrımcılığını bir başka açıdan da tartışmaya açmak gerekir. Erkeklerin evin geçimini sağlama görevlerinin onların da devletle olan ilişkilerinin aile statüleri üzerinden gerçekleştiğini göstermez mi? Bir başka deyişle erkekler de refah devletinin sağladığı olanak, hak ve faydalardan aile geçim yükümlülükleri gereği yararlanabilmektedirler. Devlet vatandaşlarına bireysel olarak ya da vatandaş olmanın bizzat kendisinden kaynaklanan hakları üzerinden değil ailedeki bağımlı ya da bağımsız statüleri üzerinden çeşitli haklar sağlamaktadır. Her ne kadar bu durum refah devletinin temel aldığı aile modelinin bireyden daha öncelikli olduğunun ve refah rejiminin aileyi esas alarak şekillendiğine kanıt teşkil etse de kanımca vatandaşlık hakları ve cinsiyetçi vatandaşlık tartışmalarını hem kadınların dezavantajlı konumları üzerinden okumalı hem de aile politikaları ile olan ilişkisini sorgulamalıyız. Bu tartışma aile tanımları, hangi türden ailenin makbul kabul edildiği, yani hakların maksimum kullanımının hangi aile modelinde geçerli olduğu, cinsiyet kadar cinsel yönelimler ve LGBT haklarına dek genişletilebilecek bir tartışmadır.

Beveridge Raporu *eril sosyal politika anlayışının bir ürünüdür*. Bu politikalar erkekleri hedef alan ve özellikle emek piyasasının yetersizliği/başarısızlığı durumunda uygulanan politikalar. Maskülen sosyal politikaların tipik örneği sosyal sigortalar ve sosyal güveniktir. Çalışmayan kadınlar refah devleti ile olan ilişkilerini büyük oranda eş ve babaları üzerinden yani erkeğe bağımlı statüleri ile kurmuşlardır. Dolayısıyla onlar refah devleti vatandaşlık statülerini belirleyen anne ya da eş konumlarıyla ilişkili olarak feminen sosyal politikaların öznelidir. Feminen sosyal politikalara ise sosyal yardım programları örnek gösterilebilir. Bu politikardan maskülen olanlar katkı payı ödemeye dayalı bir sistem iken feminen programlar ise yoksulluk testlerine dayalı (means tested) yardımlardır (Orloff A, 1996). Bu açıdan bakıldığında refah devletinin vatandaşlarını ücretli işe erişimleri temelinde ayırıştırarak farklı türden hak ve faydaların özneli yaptığı söylenebilir. Bakım ideolojisinin cinsiyet temelli olması durumunda ise kadınların ücretli işe erişimlerinin önündeki pek çok engel aynı zamanda onların hak talep ve kullanımlarının önündeki engelleri oluşturmaktadır.

SONUÇ YERİNE

Beveridge Raporu yeniden üretim alanının nasıl en baştan beri sosyal politikanın çerçevesi dışında bırakıldığına bir örnektir. Bu rapora bakıldığında refah devletinin ve sosyal politikalarının tarihsel olarak ne denli patriarkal bir söylem ve anlayışa sahip olduğu görülebilir. Öncelikle yukarıda da belirtildiği üzere, refah rejiminin birey değil aile temelli inşa edilmiş olmasının yarattığı sonuçlardan biri de aile içindeki işbölümünün cinsiyetçi karakterini gizlemesidir. Aile temelli refah rejimi ideolojisi ailede ücretli ve ücretsiz iş (bakım) bölüşümünün eşit paylaşılmış olduğunu varsaymaktadır. Böylelikle kadının payına bakım = ücretsiz iş; erkeğin payına ise emek piyasasında ücretli iş düşmektedir (Robeyns, 2010). Refah devleti inşa edilirken kadınların devletle olan vatandaşlık ilişkilerinde, 19. yüzyıldan itibaren süregelen aile tanımı çerçevesinde ailenin bir üyesi olarak muhatap kabul edilmeleri ve doğrudan bireysel bir refah üreticisi olarak

hak temelli bir refah öznesi olarak konumlandırılmamaları belirleyici olmuştur. Bu aile-merkezli ekonomi-politik bakım rejimi, cinsiyete dayalı işbölümünde kadınların ücretsiz bakım emekleri üzerinden inşa etmiştir. Kabul edilen aile modelinin sosyal politikada cinsiyet temelli eşitsizleri olağanlaştıran ve yeniden üreten bir etkisi olmuştur.

İkinci olarak aile-merkezcilik, geleneksel cinsiyet temelli işbölümü, bakım işinin tanınırlığı ve kadınların ücretli işe erişimleri parametreleri kullanılarak bir refah rejiminin cinsiyeti ortaya konulabilir (Sainsbury, 1996). Bütün bu parametreler raporda yer aldığı haliyle toplumsal cinsiyet analiziyle değerlendirildiğinde, *Beveridge Raporu* patriarkal bir sosyal politika manifesto-sudur. *Beveridge Raporu*'nda ifadesini bulan aile-merkezci anlayış, refah devleti politikalarının insanların ve özellikle kadınların hayatlarındaki etkisinin eleştirel bir biçimde incelenmesinin de önünde engel oluşturmuştur (Blakemore ve Griggs, 2007). Hâlbuki bu eleştirel bakış açısına olan ihtiyaç hala çok güçlü bir şekilde varlığını sürdürmektedir. Çünkü her ne kadar savaş sonrası refah rejimlerin kuruluş aşamasında dayandıkları *Beveridge Raporu*'ndaki cinsiyetçi varsayımlar ve onların üzerine inşa edildikleri temeller hem sarsılmış hem de geçerliliğini büyük oranda yitirmişse de, hala sosyal politikayı cinsiyet perspektifinden değerlendiren çalışmalar için asıl önemli olan, tüm toplumsal değişim göstergelerine rağmen rejimin temellerini oluşturan varsayımların ve ideolojinin değişip değişmediğinin sorgulanmasıdır. Çünkü toplumsal cinsiyet eşitliği politikaları ideolojik bağlamlara göre farklı biçimlerde tasarlanabilir ve uygulanabilir (Mínguez, 2012: 280). Sözelimi toplumsal hayatta yaşanan tüm değişimlere rağmen, refah üretimi bağlamında devlet, piyasa ve aile arasındaki ilişkinin sürekli olarak refah rejiminin tarihsel varsayımlarına uygun olacak şekilde yeniden üretilmesinin nedenleri ideolojik olabilir. Buna bağlı olarak çalışma yaşamına ilişkin düzenlemeler kadın ve erkek rol ve sorumluluklarının dönüştürülmesi yerine kurucu metinlerdeki mevcut statükonun sürdürülmesi yönünde yeniden düzenlenebilir. Hatta bu süreçte bu yeni düzenlemeler eşitlikçi politikalar olarak bile sunulabilir. Bu nedenle cinsiyet eşitsizliğinin giderilmesine yönelik tüm önlemlerin ve politikaların tasarlanması sürecinde, kadınların bakıma ilişkin rollerinin nasıl dönüşeceği, hatta dönüşüp dönüşmeyeceği ve rejimin cinsiyetinin nasıl evrileceğine dair daha derin ve kapsamlı tartışmalar yapılmalıdır. Tam da bu noktada sosyal politikaya dair tüm analizlerin gerek güncel gerekse tarihsel metin ve içerikleri de sorgulayacak biçimde cinsiyet perspektifine sahip olması ihtiyaçtan ziyade bir zorunluluk olarak görülmeli ve feminist sosyal politikanın bu yöndeki sesine kulak verilmelidir.

152

KAYNAKÇA

- Berktaş, Fatmagül (2010) "Felsefenin Kadına Bakışı", Hülya Durudoğan, Fatoş Gökşen, Bertil E Öder ve Deniz Yüksek (der) *Türkiye'de Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları* içinde, İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Beveridge, William (1942) *Beveridge Report*.
- Blakemore, K., ve Edwin Griggs (2007) *Social Policy : An Introduction*, Buckingham, GBR: Open University Press.
- Coffey, Amanda J. (2004) *Reconceptualizing Social Policy*, Berkshire: McGraw-Hill Professional Publishing.
- Çelik, Aziz (2014) *Avrupa Birliği Sosyal Politikası ve Türkiye*, İstanbul: Kitapyayınevi.
- Davin, Anna (1978) "Imperialism and Motherhood", *History Workshop*. 9-65.
- Esping-Andersen, Gosta. (2010) "Toplumsal Riskler ve Refah Devletleri", Ayşe Buğra ve Çağlar Keyder (ed.) *Sosyal Politika Yazıları* içinde, İstanbul: İletişim.
- Fink, Janet (2010) *Changing Relations of Welfare: Family, Gender and Migration in Britain and Scandinavia*, GBR: Ashgate Publishing Group.
- Fraser, Nancy (2013) "Feminizm Kapitalizm ve Tarihin Cilvesi", Aynur Özügürlü (ed) *21. Yüzyıl Feminizmine Doğru Neoliberalizmin Ötesinde Bir Kadın Hareketi İçin Tartışmalar* içinde, Ankara: Notabene Yayınları.
- Fraser, Nancy ve Linda Gordon (1994) "Geneology of Dependency: Tracing of a Keyword of U.S Welfare State", *Signs*, (19) 2.

- Lewis, Gail, Sharon Gewirtz ve John Clarke (2000) *Rethinking Social Policy*, London: SAGE Publications.
- MeeSok Park, Han Jeong-Won ve Song In-Ja (2002) "Gender and the Welfare State: The British Feminist Critiques", *Journal of Korean Home Economics Association*, English Edition.
- Mínguez, Almudena M. (2012) "Gender, Family and Care Provision in Developing Countries: Towards Gender Equality", *Progress in Development Studies*, (12) 4.
- O'Connor, Julia, S. ve Shelia Shaver (1999) *States, Markets, Families, Gender, Liberalism and Social Policy in Australia, Canada, Great Britain and the United States*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Orloff, Ann S. (2009) "Gendering the Comparative Analysis of Welfare States: An Unfinished Agenda", *Sociological Theory*, 27.
- Orloff, Ann S. ve Bruno Palier (2009) "The Power of Gender Perspectives: Feminist Influence on Policy Paradigms, Social Science, and Social Politics", *Social Politics: International Studies in Gender, State and Society*,
- Orloff, Ann S. (1996) "Gender In The Welfare State", *Annual Review Of Sociology*
- Özdemir, Süleyman (2007) *Küreselleşme Sürecinde Refah Devleti*, İstanbul: İTO.
- Pascall, Gillian (2012) *Gender Equality In Welfare State*, Britain: Policy Press.
- Pascall, Gillian (1997) *Social Policy: A New Feminist Analysis*, London: Routledge
- Paskalia, Vicki (2007) *Social Security and Gender in the EU*, Bloomsbury Publishing.
- Pateman, Carol (2000) "The Patriarchal Welfare State", Kate Nash (ed) *Readings in Contemporary Political Sociology* içinde, Malden. MA: Blackwell Publishers.
- Razavi, Shahra (2011) Engendering Social Security and Protection Challenges for Making Social Security and Protection Gender Equitable, *Frederich Eber Stiftung International Policy Analysis*.
- Robeyns, Ingrid (2010) "Social Justice and the Division of Labour: Possibilities and Limits of the Capability Approach", Tindara Addabbo, Marrie-Pierre Arrizabalaga, Cristina Bordirias ve Alastair Owens (ed) *Gender Inequalities Households and the Production of Well Being in Modern Europe* içinde, Ashgate Publishing.
- Rodger, John ve (Cons. Ed) Jo Campling (2000) *From A Welfare State To Welfare Society*, Mc-Millan.
- Rosanvallon, Pierre (2004) *Refah Devletinin Krizi*, Ankara: Dost Kitapevi, (çev: Burcu Şahinli).
- Sainsbury, Diane (1996) *Gender, Equality and Welfare States*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Sümer, Sevil (2009) *European Gender Regimes and Policies*, Abingdon, Oxon, GBR: Ashgate Publishing Group.
- Talas, Cahit (1972) *Sosyal Ekonomi*, Ankara: Sevinç Matbaası.
- Zırhlı, F. Ş. (2000) *Sosyal Güvenlik ve Kadın*, İstanbul: Minerva.